

U.1971.299H

H. D. 18. marts 1971 i sag 68/1970

Arne Magnussens Legat (Den arnamagnæanske Stiftelse) (Irs. H. G. Carlsen e. o.)

mod

Undervisningsministeriet (kammeradvokaten).

Selskabsret 8 Statsforfatningsret 31.3

Stiftelse, som var pålagt at afstå håndskriftssamling og kapitalandel til Island, fandtes alene at have lidt et tab p.g.a. kapitalafståelsen.

Ved Højesterets dom af 17. november 1966 [1] fandtes den ved lov nr. 194 af 26. maj 1965 om ændring af fundatsen for Arne Magnussens Legat af 18. januar 1760 gennemførte ordning, hvorefter en væsentlig del af stiftelsens håndskrifter m. v. skal overføres til Islands Universitet, i forhold til legatet, der må anses som en i tilknytning til Københavns

300

Universitet oprettet selvstændig stiftelse, hvis rettigheder må anses beskyttet efter grundlovens § 73, at være en af denne bestemmelse omfattet tvangsmæssig afståelse. Undervisningsministeriet påstod under en ny sag legatet tilpligtet at anerkende, at udlevering af håndskrifter, arkivalier og en del af legatets kapital skulle ske uden erstatning. Idet der måtte tillægges stiftelsens almene formål afgørende betydning, fandtes der ikke ved udleveringen af samlingerne til Island, hvor de fremdeles skal tjene det i fundatsen angivne formål, at være tilføjet stiftelsen et tab, som denne Kunne kræve erstattet. Derimod fandtes overførelsen af en del af kapitalen til Island at medføre et tab, for hvilket der måtte ydes erstatning. [2] (Dissenser for ikke at yde erstatning for kapitalen, for at tilkende erstatning for ulemper og for at tillægge en erstatning, som sætter stiftelsen i stand til at fortsætte sin virksomhed).

Østre Landsrets dom 13. marts 1970 (III afd.).

(C. E. Larsen, Bjørn, Mundt (kst.)).

Ved lov nr. 194 af 26. maj 1965 om ændring i fundats af 18. januar 1760 for Arne Magnussens Legat (Den arnamagnæanske Stiftelse) er det i § 1, stk. 1, bestemt, at der uanset bestemmelserne i fundatsen foretages en deling af stiftelsen i to afdelinger derved, at de af legatets håndskrifter og arkivalier, der må anses for islandsk kultureje, overgives til Islands Universitet for at forvares og forvaltes dér i overensstemmelse med fundatsens regler. Endvidere er det i § 3, stk. 4, fastsat, at statsministeren træffer bestemmelsen om, at en passende del af legatets kapital overføres til Islands Universitet.

Samlingen af håndskrifter omfatter efter det oplyste 2618 katalognumre, hvoraf ca. 1700 skønnes at blive omfattet af loven.

I tilslutning til loven er der underskrevet en endnu ikke ratificeret traktat mellem Danmark og Island om overførelsen af håndskrifterne og kapitalen til Islands Universitet.

Ved Højesterets dom af 17. november 1966 i en af Arne Magnussens Legat mod undervisningsministeriet anlagt sag, blev undervisningsministeriet frifundet for legatets påstand om, at undervisningsministeriet tilpligtedes at anerkende, at loven er ugyldig for så vidt angår de ovenfor nævnte lovbestemmelser. Det er ved dommen af Højesterets flertal fastslået, at Arne Magnussens Legat ikke er en statsinstitution, men må anses som en i henhold til testamente oprettet selvstændig stiftelse i tilknytning til Københavns Universitet, at håndskrifterne m. v. efter den ved loven og traktaten gennemførte ordning mod bestyrel-

sens protest unddrages stiftelsen og overgives til Islands Universitet, hvor de skal udgøre »Den arnamagnæanske Stiftelse i Island«, der er en af Arne Magnussens Legat uafhængig stiftelse, at udleveringen mod stiftelsens protest efter lovens ordning må anses for en tvangsmæssig afståelse, og at stiftelsens rettigheder må anses beskyttet efter grundlovens § 73.

Det er videre af Højesterets flertal fastslået, at lovforslaget i det hele må anses for at være behandlet og vedtaget også med den mulighed for øje, at loven måtte anses som en ekspropriationslov, at der ikke findes at være grundlag for at antage, at lovens gennemførelse ikke har været begrundet i hensyn til almenvellet, og at den omstændighed, at der ikke i loven er optaget nogen bestemmelse om erstatning, ikke findes at kunne medføre lovens ugyldighed. Det hedder sluttelig i flertallets udtalelse: »Efter de nedlagte påstande kan spørgsmålet om stiftelsens eventuelle erstatningskrav ikke tages under påkendelse, men der findes dog efter den førte procedure at være anledning til at bemærke, at det under sagen fremkomne ikke har givet holdepunkter for at antage, at stiftelsen vil lide tab af en art, som kan begrunde erstatningskrav.«

I skrivelse af 23. november 1966 til undervisningsministeriet meddelte formanden for Den Arnamagnæanske Kommission, professor, dr. phil. Chr. Westergaard-Nielsen, at kommissionen samme dag havde truffet følgende beslutning:

»Under hensyn til, at kammeradvokaten under sagens foretagelse i Højesteret udtalte, at skulle der betales erstatning for de håndskrifter, der efter loven af 26. maj 1965 påtænkes udleveret, ønskes loven ikke gennemført, da folketetinget efter den måde, hvorpå loven var forelagt, ikke havde taget stilling til, om man ønskede at udrede erstatning, anser kommissionen det for sin pligt, når krav om tvangsudlevering af håndskrifter fremsættes, at gøre erstatningskrav gældende.«

Som svar herpå meddelte undervisningsministeriet i skrivelse af 19. december 1966 Den Arnamagnæanske Kommission, at stats- og udenrigsministeren efter et den 17. december 1966 afholdt regeringsmøde, hvor sagen havde været behandlet, havde udtalt:

»Der består for regeringen ingen tvivl om, at gennemførelse af loven om udlevering af håndskrifter ikke kan medføre erstatningspligt.

Regeringen ønsker imidlertid så hurtigt som muligt at få fastslået dette ved en retsafgørelse.

Indtil retsafgørelsen foreligger, vil ratifikation af traktaten med Island blive stillet i bero.

Den islandske regering er blevet gjort bekendt hermed.«

301

Under nærværende den 17. februar 1967 anlagte sag har sagsøgeren, undervisningsministeriet, nedlagt følgende påstand:

»at sagsøgte Arne Magnussens Legat (Den arnamagnæanske Stiftelse) ved kommissionen tilpligtes at anerkende, at sagsøgte uden erstatning skal udlevere de af legatets håndskrifter og arkivalier, som i medfør af lov nr. 194 af 26. maj 1965 om ændringer i fundats af 18. januar 1760 for Arne Magnussens Legat (Den arnamagnæanske Stiftelse) ved delingen af stiftelsen i to afdelinger overgives til Islands universitet for at forvares og forvaltes der i overensstemmelse med fundatsens regler, jfr. lovens § 1 og 3, og at sagsøgte ligeledes tilpligtes at anerkende, at sagsøgte uden erstatning skal udlevere den ifølge statsministerens bestemmelse passende del af legatets kapital, som samtidig med beslutningens iværksættelse overføres til Islands universitet, jfr. lovens § 3 stk. 4.«

Sagsøgte, hvem der ved justitsministeriets skrivelse af 12. september 1969 er bevilget fri proces, har principalt påstået frifindelse, subsidiært frifindelse for så vidt angår 1) håndskrifter og arkivalier, der ved selvstændigt arbejde, afskrivning, arv, gave, køb eller bytte eller på en eller flere af disse måder er tilgæet sagsøgte efter Arne Magnussens død, 2) stiftelsens kapital, 3) de af udlevering af håndskrifter, arkivalier og

kapital følgende ulemper. Mere subsidiært har sagsøgte påstået frifindelse for så vidt angår de ovenfor under 2) og 3) nævnte punkter, og mest subsidiært for så vidt angår det ovenfor under 3) nævnte punkt.

Af bestemmelserne i det af Arne Magnussen og hustru den 6. januar 1730 oprettede testamente, der ligger til grund for den senere fundats, fremgår, (post 4) at alle Arne Magnussens bøger og papirer efter hans død skal tilhøre universitetet, samt (post 7) at der efter den længstlevendes død af boets midler skal oprettes et legat for islandske studenter, og at der skal oprettes en legatfundats af eksekutorerne, »som best om vores Villie herudinden ere informerede, og best veed, hvorledes jeg Arnas Magnussen helst ynsker, at dermed til Fædrelandets og Publici Nytte motte blive forholdet.«

Af post 1 i den den 18. januar 1760 kongeligt stadfæstede fundats fremgår, at der under legatet var henlagt en kapital, da på godt 13.000 rigsdaler, islandske og andre håndskrifter og en bogsamling. Denne kapital og disse effekter skal »til ævig Tiid være bestemt til at oplyse, forbedre og til Trykken at befordre lade alt, hvad der angaaer de nordiske, nemlig Danmarks, Norges og underliggende Landes Historier, Sprog og Antiquiteter ...«. Det anføres, at visse stipendiater og håndskrivere under opsig og bestyrelse af to eforer skal arbejde for disse formål. Post 2 bestemmer, at legatkapitalen altid skal stå udsat på rente blandt universitetets andre midler og forvaltes på samme måde som disse. Af posterne 3-5 fremgår, at renterne af kapitalen på nærmere angiven måde skal anvendes til belønning for stipendiater og håndskrivere, til vederlag til Famulo Bibliothecæ ved universitetsbiblioteket, hvor håndskrifterne efter post 6 skal opbevares, til vederlag til eforerne og til de af legatet udgivne bøger trykning.

I post 7 fastslås bibliotekarens ansvar og i post 8 hans pligter i henseende til at holde håndskrifterne tilgængelige for stipendiaterne, der efter post 9 altid skal være islandske studiosi, og hvis hovedopgave efter post 10 er at forfærdige gode og rigtige oversættelser af de utrykte skrifter. Resultatet af deres arbejde tilhører efter post 14 legatet. I post 16 bestemmes, at håndskriverne, der også bør være islandske studenter, fortrinsvis skal bruges til at afskrive de originale manuskripter. Af post 20 fremgår det, at eforerne, når der »intet meere blandt b: Arnæ Magnæi Samling findes, som er tienligt til at komme for Lyset«, skal udvælge andre gamle manuskripter eller gode skrifter, der angår nordiske antikviteter, historie eller sprog, men ikke skrifter af anden art, til udgivelse på legatets bekostning. I post 21 udtales det, at de af legatet udgivne bøger skal trykkes på godt hvidt papir, og at »Prisen ansættes saa taalelig, som skee kand, da det er nock, naar Legatum omtrent bliver skadesløs. Alt hvad der ellers paa saadanne Oplag vindes, det legges til den Capital, som til Omkostningerne paa Trykningen er bestemt; - - -« I post 27 pålægges det eforerne at påse, at »intet enten af Capitalerne eller Bøgenes, især de skrevnes, Collection, ved deres Skyld og Forseelse, forkommer eller formindskes, men alting til den destinerede Brug anvendes, - - -«

Ved reskript af 24. september 1772 oprettedes en »samlet og bestandig Commission« for den Arnamagnæanske Stiftelse.

Ved fundatsen forudsattes det, at der skulle være en bibliotekar ved samlingen, og i 1883 oprettedes der ved statsbevilling en sådan stilling. Det fremgår af § 1 i den den 8. juni 1883 af den Arnamagnæanske kommission udfærdigede instruks for bibliotekaren, at »Bibliothekaren - - - vil have at være til stede i Universitetsbibliotheket i hele den Tid, Bibliotheket nu er aabent for Publikum, - - - og i denne Tid fremtage af den Arnamagnæanske Haandskriftsamling hvad der ønskes benyttet paa Bibliothekets Læsestue, - - -«

Reglerne om legatets bestyrelse har været ændret flere gange og er senest fastsat ved kongelig anordning nr. 155 af 25. maj 1936 om nye bestemmelser for den fornævnte kommission.

Ligeledes har bestemmelserne om stiftelsens

virksomhed været undergivet ændringer. Således bortfaldt håndskrifterne i 1850, og bestemmelserne om stipendiaterne blev i 1890 forandret derhen, at der fra dette tidspunkt kun har kunnet uddeles et Arnamagnæansk stipendium på 1.000 kr. årlig til en islandsk i København boende student, der ikke - som de tidligere stipendiater - har pligt til at arbejde for stiftelsen.

Hovedgruppen af håndskrifterne er erhvervet før Arne Magnussens og hans hustrus død. Af samlingens 2618 katalognumre er således kun de 258 numre erhvervet senere. Stiftelsens senere erhvervelser af håndskrifter og andet fordeler sig på følgende grupper: 1) arbejder af videnskabelig karakter, særlig sådanne der er udført af stipendiaterne, 2) simple afskrifter, udført for legatets regning, 3) arv af håndskrifter eller af kapital, eventuelt af kapital, som stiftelsen har anvendt til køb af håndskrifter i arveladers dødsbo, 4) gave, 5) bytte og 6) køb.

Det fremgår direkte af fundatsen, at de under 1) og 2) nævnte arbejder og afskrifter er stiftelsens ejendom. I intet af de tilfælde, hvor effekter eller kapital er tilfaldet stiftelsen som 3) arv eller 4) gave, er der af arvelader eller giver truffet bestemmelse om, at det stiftelsen tillagte skulle være undergivet andre bestemmelser end de for stiftelsen gældende.

Professor, dr. philos. Konrad Gislason testamenterede således den 13. juni 1884 sin formue til stiftelsen. Det hedder herom i testamentets § 2: »Resten af min Formue skal, som et særeget Fond, under Navnet Konrad Gislasons Fond, ved min Død tilfalde og for bestandig tilhøre og anses indbefattet under det ved Fundats af 18. Januar 1760 oprettede Arnamagnæanske Legat - - - dog med følgende nærmere Bestemmelser.« Der følger derefter i § 3 en bestemmelse om midlertidig indsættelse af kapitalen i Overformynderiet til sikring af underhold for testators adoptiv søn, hvorefter det i § 4 udtales: »Efter min Adoptiv søns Død bør Fondet, med muligt oplagte Renter, udbetales af Overformynderiet og forenes med det Arnamagnæanske Legat, samt henlægges under Bestyrelse af den Arnamagnæanske Kommission. Renterne af Fondet bør da have samme Anvendelse som det Arnamagnæanske Legats øvrige Midler. Dog bør nærværende Fond fortrinsvis og særlig, saa vidt Omstændighederne tillader det, anvendes til - - -«

nogle nærmere, angivne udgivelser og til en udførligere fremstilling af Islands historie. I henhold til en testamentarisk bestemmelse herom oprettedes der et tillæg til stiftelsens fundats, indeholdende de ovenfor refererede bestemmelser, hvilket tillæg blev kongeligt konfirmeret den 29. oktober 1891. Kapitalen androg godt 16.000 kr.

Om stiftelsens virksomhed er det oplyst, at det varede længere, før arbejdet kom i gang. Fra den bestandige kommission blev nedsat i 1772, begyndte imidlertid arbejdet med udgivelsen af håndskrifterne, for en væsentlig del bekostet af interesserede private og selskaber. Samlingen havde indtil 1957 til huse på Universitetsbiblioteket under trange pladsforhold. I 1957 flyttedes den til bedre lokaler i Proviantgården, stillet til rådighed af staten.

Den første af en række større statsbevillinger til kommissionen til forskning ydedes i 1939; tidligere bevillinger havde været mere tilfældige og sparsomme. I 1941 påbegyndte kommissionen derefter udgivelsen af skriftrækken Bibliotheca Arnamagnæana og i 1958 skriftrækken Editiones Arnamagnæanæ. Til fremme af håndskriftsamlingens videnskabelige udnyttelse oprettede staten i 1956 et Arnamagnæansk institut under Københavns universitet. Institutet, der også har til huse i Proviantgården, er forskningscentrum for norrønt sprog og varetager Universitetsbibliotekets tidligere funktioner med hensyn til stiftelsens håndskrifter i henseende til opbevaring, konservering, reparation og affotografering. Institutet har tillige en vis udgivelsesvirksomhed. Udgifterne ved instituttets drift afholdes ligesom udgiften ved andre til universitetet knyttede videnskabelige institutter fuldtud af staten.

Af kommissionens regnskaber for årene 1964-68 fremgår, at kommissionen - bortset fra indtægter og udgifter vedrørende de ovennævnte

to skriftrækker, for hvilke der foreligger selvstændige regnskaber, - har en årlig indtægt på omkring 6.000 kr. og en årlig udgift - inklusive 2.000 kr. som honorar for redaktion af Bibliotheca Arnamagnæana - på omtrentlig samme beløb.

Obligationer af pålydende	143.850,00
Bank. og kassebeholdninger	11.677,82
Kontante beholdninger vedrørende igangværende udgivelser af Bibliotheca og Editiones	184.072,83
Usolgte publicationer af Bibliotheca og Editiones ca. ...	690.500,00
Håndbibliotek ca.	97.500,00

	1.127.600,65

Det er oplyst, at der i finansarene 1956/57 1965/66 ialt af statskassen er afholdt udgifter til instituttet med 975.000 kr. og til kommissionen med 1.259.000 kr. I hvert af finansårene 1966/67 -

303

1969/70 er der alene til kommissionen af statskassen afholdt udgifter til mellem 319.000 kr. og 350.000 kr.

Sagsøgeren har indledningsvis anført, at det var nødvendigt for Højesteret under den tidlige at komme ind på erstatningsspørgsmålet, idet stiftelsen som sagsøger gjorde gældende, at loven var ugyldig, fordi den ikke indeholdt nogen erstatningsbestemmelse, og denne betragtning forudsatte, at der i det konkret foreliggende tilfælde skulle ydes erstatning, hvilket stiftelsen da også hævdede.

Sagsøgeren har til støtte for sin påstand anført, at det ved tvangsmæssig afståelse alene er et af ekspropriations påvist økonomisk tab, som skal erstattes. At eksproprianten eventuelt måtte blive beriget, er uden betydning. Tabet, der skal erstattes, skal bedømmes på ekspropriationsstidspunktet, og en eventuel forventning fra stiftelsens side om overskud i fremtiden af stiftelsens formue og virksomhed må derfor lades ude af betragtning.

Sagsøgte i denne sag har imidlertid efter sagsøgerens opfattelse ikke lidt noget økonomisk tab, idet der ikke ved loven sker noget indgreb i stiftelsens formueværdier. Efter legatfundatsen kan håndskrifterne nemlig ikke sælges eller iøvrigt gøres til genstand for omsætning, og de er undtaget fra kreditorfølgning. Efter sagens natur opstår spørgsmålet om overgang ved arv ikke. Af de sædvanlige ejerbeføjelser består for stiftelsen alene adgangen til faktisk at råde over håndskrifterne, og denne adgang er ved fundatsens bestemmelser stærkt begrænset. I så henseende har sagsøgeren henvist til, at samlingen ikke er til enkeltes udelukkende brug, men skal stå åben for offentligheden. Alle kan studere den. Man kan ej heller sige, at samlingen har nogen økonomisk brugsværdi. Arbejdet med den værdifulde samling er ikke økonomisk lønnende, men tværtimod tabgivende. En isoleret betragtning af de af stiftelsen fremlagte regnskaber er misvisende, fordi der på udgiftssiden ganske mangler de meget betydelige udgifter, som staten indirekte over universitetets og instituttets drift afholder til stiftelsens virksomhed. Forskning og udgivelse af skrifter ville ikke kunne ske uden statens tilskud, når henses til de meget begrænsede midler, som stiftelsen selv råder over i form af renteafkast og private tilskud. Man kan derfor sige, at stiftelsens virksomhed, som ej heller efter fundatsen er en erhvervsdrivende virksomhed, er tabgivende, således at tvangsafståelsen endda vil medføre begrænsning af tabet, når der bliver færre håndskrifter her i landet at opbevare, konservere, reparere og udgive efter delingen af stiftelsen. I øvrigt er lovens ordning den, at stiftelsen fortsætter sin virksomhed, fremtidig blot delt i to afdelinger, en i Danmark og en i Island.

For så vidt angår de af sagsøgte nedlagte subsidiære påstande, har sagsøgeren anført, at de håndskrifter m.v., som er henlagt til samlingen efter Arne Magnussens og hans hustrus død, og den kapital, som er tilkommet i samme tidsrum, er undergivet ganske samme retlige bånd som deres efterladenskab. Der er ingen særlige vilkår i de forskellige

Ifølge status pr. 31. december 1968 har stiftelsen med tilhørende fonds følgende aktiver - når bortses fra visse statsaktiver vedrørende instituttet, som er medopført på status:

adkomstgrundlag. Som det fremgår af tillæggsfundatsen vedrørende Konrad Gislasons fond, er der ej heller her fastsat særlige vilkår.

Hvad særlig kapitalen angår, er stiftelsens rådighed over denne ligeledes stærkt begrænset. Den må efter båndlæggelsesbestemmelserne alene anvendes til bestemte formål, navnlig forskning og udgivelse. I det omfang, hvori den danske stiftelsens virksomhed efter delingen indskrænkes, er det naturligt, at kapitalen begrænses, således at en del af den følger håndskrifterne til Island til anvendelse efter sit formål der. Endelig vides det ikke på indeværende tidspunkt - og det er nu, sagen skal bedømmes - om der vil opstå ulemper for stiftelsens danske afdeling som følge af udleveringen. Måtte det blive tilfældet, forventes de dækket af offentlige bevillinger, men i økonomisk henseende vil iøvrigt eventuelle ulemper blive opvejet af de besparelser, som stiftelsen vil opnå ved den indskrænkning i stiftelsens danske virksomhed, som vil blive en følge af udleveringen.

Sagsøgte har bestridt, at der for Højesteret forelå nogen mulighed for at tage endelig stilling til erstatningsspørgsmålet under den tidligere sag. Stiftelsen ønskede ikke erstatningsspørgsmålet afgjort under denne, dels fordi den ikke havde fået afgjort, om loven var gyldig, dels fordi den ikke vidste, hvilke håndskrifter der i givet fald skulle udleveres. Det eneste, som man fra stiftelsens side var nødt til at sige om erstatningsspørgsmålet, var, at hvis loven var gyldig, ville der være et erstatningskrav. Det, der er fastslået ved Højesterets dom er alene, at loven er gyldig, men at der foreligger en tvangsmæssig afståelse af rettigheder, der er beskyttet efter grundlovens § 73. Af denne bestemmelses ordlyd følger direkte, at sådan afståelse kun kan ske mod fuldstændig erstatning.

Sagsøgte har videre anført, at der er en forhåndsformodning for, at der foreligger et tab, når der sker en tvangsmæssig afståelse af genstande af betydelig værdi, her af størrelsesordenen 1/2.1 milliard kroner. Det må være sagsøgerens sag at afkræfte denne formodning. Erstatningsbestemmelsen i grundlovens § 73 er begrundet i de samme hensyn som andre erstatningsbestemmelser: den har en præventiv og en genoprettende funktion. Her kan det økonomiske tab fastsættes på objektivet

304

måde ved sagkyndig vurdering på internationalt plan. Det sker lejlighedsvis, at islandske håndskrifter er genstand for omsætning og da viser sig at have høj værdi. Spørgsmålet bliver da, om den rådighedsindskrænkning, stiftelsen fundatsmæssig er undergivet, bevirker, at stiftelsens formuegoder for den må anses for at være berøvet enhver økonomisk værdi. Dette spørgsmål må efter sagsøgtens opfattelse besvares benægtende allerede af den grund, at det efter fundatsen netop er meningen, at der skal virkes med stiftelsens midler: håndskrifter, bøger og kapital til opnåelse af stiftelsens formål. Som forholdene har udviklet sig, er det klart, at der er tale om et samvirke mellem det statslige institut, der opbevarer og forvalter samlingen, og stiftelsen, der forsker og udgiver. Dette medfører imidlertid ikke, at der ikke kan sondres mellem den statslige virksomhed og stiftelsens. Instituttet har sine publikationer, og stiftelsen sine. Den omstændighed, at staten har ydet kommissionen

betydelige tilskud til stiftelsens forskning og udgivelsesopgaver, kan ikke føre til at betragte stiftelsen som en tabgivende virksomhed. Det vil ikke være berettiget at se isoleret på stiftelsens driftsregnskab. Der er oparbejdet en værdifuld beholdning af stiftelsens skrifter, og selv om prisen på disse fundatmæssig skal holdes moderat, vil der intet være til hinder for i fremtiden at forhøje prisen, således at stiftelsens udgifter dækkes. Det vil være i overensstemmelse med Arne Magnussens ønske, at økonomiske hensyn ikke stiller sig hindrende i vejen for forskning og udgivelse. Ingen kan vide, om statstilskuddene fortsætter, men så vil man kunne klare sig endda. Man har tilsagn om støtte fra anden side - hvilket er en økonomisk værdi i sig selv. Iøvrigt vil der være mulighed for at udnytte stiftelsens ejendom kommercielt, f. eks. ved at benytte gengivelse af håndskrifterne til at pryde tryksager. Den faktiske og retlige rådighedsindskrænkning, som sagsøgeren påberåber sig, er ejheller så absolut som af denne anført. Det er således navnlig ikke rigtigt, at samlingen står åben for benyttelse af alle og enhver. Instruksen for bibliotekaren er bortfaldet ved desuetudo, og det er kommissionen, der bestemmer, hvem der til publici nytte skal have adgang til samlingen. Med tilsynsmyndighedens samtykke vil der også kunne ske bortbytning af et håndskrift for at erhverve et for samlingen værdifuldere. Der er således tale om en levende økonomisk virksomhed. Men iøvrigt vil stiftelsens virksomhed fortsætte, selvom en del af håndskrifterne skal afstås, og til denne virksomhed vil en erstatning være særdeles værdifuld. Man har ligefrem ved fundatsens post 20 forudset den situation, at der ikke var flere forskningsopgaver vedrørende samlingen. De der nævnte videregående opgaver vil stiftelsen på grundlag af en erstatning kunne tage op. Man vil kunne erhverve andre ældre håndskrifter, som af og til bliver udbudt på verdensmarkedet, og man vil kunne erhverve nyere manuskripter inden for stiftelsens interesseområde af betydning for forskningen af sprog og historie. En båndlagt kapitalerstatning kan derfor træde i stedet for de tvangsafståede håndskrifter m. v.

Til begrundelse af de subsidiære påstande har sagsøgte anført, at der ikke i den omstændighed, at der ikke er særlige vilkår knyttet til erhvervelserne af håndskrifter, bøger m. v. efter Arne Magnussens død, som af sagsøgeren hævdede, kan lægges, at de uden videre gribes af de rådighedsbegrænsninger, som gælder for den oprindelige del af samlingen. Efter sagsøgtes opfattelse må de senere erhvervelser være til stiftelsens frie rådighed inden for stiftelsens formål. Dette må være særlig klart med hensyn til genstande, som stiftelsen har tilbyttet sig for egne skrifter, eller som den har købt. Særlig for så vidt angår kapitalen har sagsøgte anført, at en tvangsmæssig afståelse af denne uden erstatning vil kunne få vidtgående konsekvenser for private stiftelser iøvrigt. Kapital bliver der netop efter afståelsen af håndskrifter m. v. i særlig grad brug for til stiftelsens fortsatte virksomhed. Det er en meningsløshed at sige, at den ingen værdi har. At delingen af samlingen vil medføre udgiftsforvoldende ulemper for stiftelsen må være åbenbart. Forskningen bliver besværliggjort; den vil være mere tidkrævende og vil nødvendiggøre rejser i vidt omfang.

Dommerne C. E. Larsen og Mundt udtaler:

Uanset at de håndskrifter, arkivalier m. v., som det ved loven af 26. maj 1965 er pålagt sagsøgte at afstå, objektivt set repræsenterer en betydelig værdi, findes den interesse, som sagsøgte har i samlingen, når henses til de fundatmæssigt fastsatte begrænsninger i rådigheden over denne, ikke at være af økonomisk karakter. Der findes herefter ikke grundlag for at fastslå, at sagsøgte ved den ved loven bestemte ordning lider et tab, som kan begrunde erstatningspligt for sagsøgeren som ekspropriant. Dette gælder ligeledes afståelsen af en del af legatets kapital, der er undergivet samme rådighedsbegrænsninger som samlingen og iøvrigt må anses som et accessorium til denne.

Efter det for retten fremkomne er der endvidere ikke holdepunkter for den af sagsøgte hævdede antagelse, at håndskrifter m. v., der er

erhvervet efter Arne Magnussens død, skulle være undergivet andre regler end de for stiftelsen fundatmæssig fastsatte, og erstatningskrav vil følgelig ikke kunne støttes på en afståelse af sådanne erhvervelser, såfremt der ved ordningens iværksættelse måtte

305

blive spørgsmål herom. Hvad endelig angår sagsøgtes mest subsidiære påstand om ulempeerstatning bemærkes, at en eventuel besværliggørelse eller fordyrelse af den fremtidige forskning, hvorom intet nærmere er godtgjort, heller ikke ses at medføre tab for sagsøgte af en art, som b begrunde erstatningskrav over for sagsøgeren.

Disse dommere stemmer derfor for at give dom i overensstemmelse med sagsøgerens påstand og at ophæve sagens omkostninger.

Dommer Bjørn udtaler:

Ved Højesterets dom af 17. november 1966 må det anses fastslået, at stiftelsens ret over de håndskrifter og arkivalier, som tvangsmæssigt skal afstås, er en egentlig - efter grundlovens § 73 beskyttet - ejendomsret. Stiftelsens rettigheder findes derfor ikke at kunne reduceres til blot at være en ret til at forvare og forvalte effekterne.

De omhandlede effekter må - objektivt set - anses at repræsentere en meget stor salgsværdi, og der kan af de af sagsøgte i så henseende anførte grunde ikke bortses fra, at effekterne har en vis, omend meget begrænset, økonomisk brugsværdi for stiftelsen overensstemmende med, hvad der efter legatfundatsens post 21 må anses at være forudsat af fundatopretterne.

Vedrørende de stiftelsen ved fundatsen pålagte rådighedsindskrænkninger med hensyn til retlige dispositioner over effekterne, herunder navnlig med hensyn til retten til at sælge disse, bemærkes følgende:

Fundatmæssige rådighedsindskrænkninger med hensyn til retlige dispositioner er hyppigt forekommende i stiftelser og legater af hensyn til opfyldelsen af disses formål, og de retsbeskyttelseshensyn, der ligger bag erstatningsbestemmelsen i grundlovens § 73, findes at måtte tilsige, at indsættelsen af sådanne rådighedsindskrænkninger ikke medfører, at stiftelsens eller legatets formuegoder i tilfælde af ekspropriation anses som værende uden formueværdi for stiftelsen eller legatet.

Dette synspunkt findes støttet af nogle nyere undersøgelser i retslitteraturen om grundlovens § 73 vedrørende betydningen af, at formuegoder ikke kan overdrages eller er uoverførlige i formueretlig forstand.

I statsretlig teori er således givet udtryk for den opfattelse, at en privatretlig formuerettigheds omsættelighed ikke kan være en nødvendig betingelse for rettighedens økonomiske natur og dermed for dens beskyttelse efter grundlovens § 73, og at den omstændighed, at en sådan formueret ikke kan overdrages, ikke kan begrunde, at det offentlige skulle kunne gøre indgreb i den uden erstatning. Der er herved henvist til et synspunkt, der er fremført i formueretlig teori, hvorefter beskyttelsen mod offentligretlige indgreb også omfatter rettigheder, der er fuldstændig uoverførlige.

Efter det anførte kan der ikke gives sagsøgeren medhold i, at de omhandlede rådighedsindskrænkninger må medføre, at der ved den tvangsmæssige afståelse af effekterne ikke gøres noget indgreb i den formueværdi og økonomiske brugsværdi, som disse effekter repræsenterer for stiftelsen som selvstændig privat institution.

Denne dommer finder herefter, at effekterne må anses som et formuegode, for hvis bortfald som følge af ekspropriation stiftelsen har krav på erstatning i medfør af grundlovens § 73.

Efter det anførte må også den del af legatkapitalen, som med hjemmel i lovens § 3, stk. 4, måtte blive tvangsafstået, erstattes.

Således som sagen er forelagt, er der ikke grundlag for at tage stilling til, om den stiftelsen herefter tilkommende erstatning kan udbetales den til fri rådighed, eller om erstatningen, helt eller delvis, må båndlægges for stiftelsen på nærmere vilkår.

Efter det anførte vil denne dommer tage sagsøgtens principale frifindelsespåstand til følge og pålægge sagsøgeren at udrede sagens omkostninger.

Der vil være at give dom efter stemmeflertallet. - - -

Højesterets dom.

Den indankede dom er afsagt af Østre Landsret.

I pådømmelsen har deltaget tolv dommere: Præsident Lorenzen, Trolle, Hermann, Gjerulff, Spleth, Tamm, Blom-Andersen, H. A. Sørensen, Vetli, le Maire, Schaumburg og Høyrup.

Appellanten har for Højesteret gentaget sine for landsretten nedlagte påstande og har tilføjet, at de subsidiære påstande skal forstås som påstande om særskilt frifindelse for så vidt angår hvert enkelt af punkterne 1-3.

Indstævnte har påstået stadfæstelse.

Det er for Højesteret oplyst, at stiftelsens håndskriftsamling omfatter 2855 katalognumre, hvoraf 500 er erhvervet efter Arne Magnussens død.

Ni dommere - Lorerzen, Trolle, Gjerulff, Spleth, Blom-Andersen, Vetli, le Maire, Schaumburg og Høyrup - udtaler:

Det forhold, at håndskrifterne og arkivalierne, som har betydelig økonomisk værdi, på grund af fundatsbestemmelserne ikke kan gøres til genstand for sædvanlig ejerråden, findes ikke i sig selv at medføre, at de kan eksproprieres uden erstatning.

Ved afgørelsen af, om erstatning skal ydes, må der tillægges den ved fundatsen skete fastlæggelse af stiftelsens almene formål afgørende betydning. Den del af samlingerne, der i henhold til loven og traktaten skal udleveres fra stiftelsen, skal overtages af en tilsvarende arnamagnænsk stiftelse i

306

Island, en ordning, der må ses på baggrund af stiftelsens tilblivelseshistorie og ophøret af forbindelsen mellem Danmark og Island. Det er bestemt, at samlingerne fremdeles skal tjene det i fundatsen angivne formål, og det er fastsat, at der skal gives regler om gensidig adgang til lån af håndskrifter til brug for den videnskabelige forskning. Herefter findes der, - uanset at afståelsen betyder en væsentlig ændring i vilkårene for det forsknings- og udgivelsesarbejde, som stiftelsens samlinger har dannet grundlag for, ikke at være tilføjet stiftelsen et tab, som denne kan kræve erstattet. Det bemærkes herved, at det hidtil til opfyldelse af fundatsens bestemmelser udførte forsknings- og udgivelsesarbejde ikke har kunnet gennemføres ved hjælp af stiftelsens egne økonomiske midler, men er fremmet ved, at der i vidt omfang har været ydet offentlig støtte, dels i form af direkte statstilskud, dels i kraft af tilknytningen til Københavns Universitet (Det Arnamagnæanske Institut).

Grundlovens § 73 findes derfor ikke at hjemle erstatning for afståelsen af samlingerne, ej heller for den del af disse, som er tilgået stiftelsen i tiden efter Arne Magnussens død, og som i det hele må anses bestemt til at tjene samme formål som stiftelsens øvrige håndskrifter og arkivalier.

De i appellantsens subsidiære påstande anførte, i dommen nærmere omtalte ulemper ved afståelsen findes efter deres beskaffenhed ikke at medføre økonomisk tab for stiftelsen som sådan og kan derfor ikke begrunde noget erstatningskrav.

Disse dommere finder herefter ikke at kunne tage appellantsens principale påstand og heller ikke første og tredje punkt i appellantsens subsidiære påstande til følge.

Med hensyn til kapitalafståelsen udtaler tre af disse dommere - Lorenzen, Blom-Andersen og Vetli:

Under hensyn til den virksomhed, der fortsat vil være at udøve af stiftelsen, findes lovens bestemmelse om overførelse af en del af stiftelsens kapital til Islands Universitet at medføre et økonomisk tab, for

hvilket der må ydes erstatning. Disse tre dommere finder derfor, at andet punkt i appellantsens subsidiære påstande må tages til følges.

De stemmer herefter for med denne ændring at stadfæste dommen. De stemmer endvidere for, at ingen af parterne betaler sagsomkostninger for Højesteret til den anden part.

De seks andre dommere - Trolle, Gjerulff, Spleth, le Maire, Schaumburg og Høyrup - udtaler:

Efter fundatsen er kapitalen bestemt til at tjene samme formål som håndskrifterne m. v., og den i tilslutning til afståelsen af en del af håndskrifterne bestemte overførelse af en passende del af kapitalen til Islands Universitet sker ifølge traktatens art. 3 til forvaltning og anvendelse i overensstemmelse med fundatsen. Under disse omstændigheder finder disse dommere ikke grundlag for at tage anden stilling til kapitalen end til håndskrifterne. De finder derfor heller ikke at kunne tage andet punkt i appellantsens subsidiære påstande til følge.

De stemmer herefter for i det hele at stadfæste dommen og med hensyn til sagsomkostninger som de nævnte tre dommere.

Dommer H. A. Sørensen udtaler:

Det er tidligere fastslået, at appellanten er ejer af samlingerne, og at lovens ordning må betragtes som en tvangsmæssig afståelse, uanset at legatformålet skal iagttages af den islandske stiftelse. Det må følge heraf, at der må anses at indtræde et tab for stiftelsen, uanset at formålet videreføres i Island. Formållets videreførelse har betydning for forskningen i almindelighed og kan også have betydning ved bedømmelsen af omfanget af den danske stiftelses tab, men kan ikke begrunde, at intet tab anses at være indtrådt for stiftelsen ved ekspropriationen af dens ejendom. Denne dommer kan herefter ikke tillægge det om formållets videreførelse anførte væsentlig betydning for nærværende sag, men finder, at afgørelsen må bero på, om appellantsens interesse i samlingerne og dermed appellantsens tab kan anses at være af økonomisk art og dermed omfattet af grundlovens erstatningsbestemmelse.

De samlinger, som skal afstås, ville - på andre hænder end stiftelsens og frigjort for fundatsmæssige bånd - have stor økonomisk værdi; men dette findes ikke afgørende for sagen. Når henses ikke blot til de ved fundatsen fastsatte begrænsninger i stiftelsens rådighed, men navnlig til stiftelsens ved fundatsen fastlagte formål, må stiftelsens interesse i samlingerne i det hele anses at være af ikke-økonomisk art. Dette gælder såvel ejendomsretten til samlingerne som disses brugsværdi, idet stiftelsen ved brugen ikke tilstræber og efter sit formål ikke kan tilstræbe økonomiske fordele. Det må derfor anses for udelukket ud fra økonomiske synspunkter at foretage en ansættelse af det tab, som påføres stiftelsen ved afståelsen, og et brugbart grundlag for en sådan ansættelse ses da heller ikke at være påvist.

Grundlovens § 73 findes herefter ikke at hjemle erstatning for afståelsen af samlingerne, ej heller for den del af disse, som er erhvervet i tiden efter arvefaldet fra legatstifteren, idet stiftelsens interesse også i denne del af samlingerne må anses for at være bestemt af legatformålet.

Forsåvidt angår pengekapitalen findes det

307

derimod ikke at kunne fastslås, at stiftelsens interesse ikke er af økonomisk art. Det findes heller ikke at kunne udelukkes, at afståelsen kan medføre ulemper for stiftelsen, som kan vurderes efter økonomiske synspunkter. Det kan herved ikke være afgørende, at appellanten - som i landsrettens dom anført - ikke nærmere har godtgjort, at sådanne ulemper vil fremkomme, idet der må henses til, at indstævntes påstand går ud på, at det på forhånd fastslås, at erstatningspligt ikke indtræder, og det endog uden at afståelsens omfang endnu er endeligt fastlagt. Indstævnte har iøvrigt oplyst, at regeringen under lovforslagets behandling erklærede, at der ville blive stillet pengemidler til rådighed for stiftelsen til afhjælpning af ulemper. Dette bestyrker, at ulemper af økonomisk art vil kunne fremkomme.

Denne dommer stemmer herefter for at tage appellantens subsidiære påstande til følge for så vidt angår kapital- og ulempeerstatning og for at stadfæste dommen med denne ændring. Med hensyn til sagsomkostninger stemmer denne dommer som flertallet.

To dommere - Hermann og Tamm - udtaler:

Ved Højesterets dom af 17. november 1966 er det antaget, at Arne Magnussens Legat må anses som en selvstændig stiftelse i tilknytning til Københavns Universitet, at lovens ordning må anses for en tvangsmæssig afståelse, og at stiftelsens rettigheder er beskyttet efter grundlovens § 73.

Efter fundatsen er det stiftelsens formål at forvare de fra Arne Magnussen hidrørende håndskrifter og på grundlag af disse og andre skrifter at foretage forskning af nordisk historie og sprog. Ved en tvangsmæssig afståelse af den væsentligste del af håndskrifterne sker der et indgreb i stiftelsens virksomhed, hvorved denne afskæres fra at udøve en betydelig del af den stiftelsen ved fundatsen pålagte virksomhed. For dette indgreb findes det i medfør af grundlovens § 73 at måtte påhvile indstævnte at udrede en erstatning, som sætter stiftelsen i stand til - uanset at håndskrifterne afstås - at fortsætte sin virksomhed på de i fundatsen omhandlede forskningsområder.

Efter den ved sagen givne anledning bemærkes, at denne erstatnings størrelse ikke ville kunne beregnes på grundlag af de afståede håndskrifers salgsværdi eller genanskaffelsværdi, men således at der tillægges appellanten et kapitalbeløb fastsat ud fra hensynet til forskningens opretholdelse.

Som følge af det anførte stemmer disse dommere for at tage appellanten's principale påstand til følge og for at lade statskassen bære sagens omkostninger.

Efter udfaldet af stemmegivningen og i medfør af retsplejelovens § 216, stk. 1, 2. punktum, vil landsrettens dom være at stadfæste, dog at appellanten's frifindelse påstand for så vidt angår kapitalafståelsen vil være at tage til følge.

Thi kendes for ret:

Landsrettens dom bør ved magt at stande, dog at appellanten, Arne Magnussens Legat (Den arnamagnæanske Stiftelse), frifindes for indstævnte, Undervisningsministeriet's påstand for så vidt angår udlevering af en del af legatets kapital uden erstatning.

Ingen af parterne betaler sagsomkostninger for Højesteret til den anden part.

1. U.1967.22 H (U1967B.77).
2. Jfr. Ross i U1957B.79 og U1957B.91, Poul Andersen i U1961B.151 og U1961B.197 og Egon Larsen U1961B.198.